

ПРИЛОЗИ

Проф. др Жарко БУЛАЈИЋ*

ОПШТИ ОСВРТ НА САМОУПРАВНИ СОЦИЈАЛИСТИЧКИ ПРИВРЕДНИ СИСТЕМ У БИВШОЈ СФРЈ**

I

Корени радничког самоуправљања су, почевши још од покрета радничких већа у Немачкој од 1917. године, засађени у формирању фабричко-заводских радничких комитета, и широке мреже радничке контроле у Русији, током Октобарске револуције, тако да у идејном погледу наш бивши самоуправни систем не представља неку новину.

Међутим, тај покрет у Немачкој и Русији није даље отишао од борбе за освајање власти. Од идеје до њеног практичног реализовања требало је поћи даље. Од идеје до стварности било је далеко. Економика је у том процесу одиграла одлучујућу улогу.

Та улога припала је нашој бившој држави. Извршена је трансформација привреде и целог друштва на основу радничког самоуправљања. Цео процес је настао под притиском познате резолуције Информбироа. Требало је наћи неки други пут у социјализам од онога којим је пошао Совјетски Савез.

Чим се пошло новим путем, почео је распад старог система, који је био истоветан са привредним системом СССР-а. Искрели су многобројни проблеми, врло тешки и изузетно компликовани. Најпре су у центру пажње настали проблеми аутономије предузећа, тржишта, планирања и односа плана и тржишта. Није било лако ускладити све односе који су настајали из тих проблема. Брзо се увидело да се не ради само о међусобним односима и узајамним разграничењима, већ и о *парадоксу међусобног искључења*.

Целом процесу се стално испречавала снажна бирократија. Би-

---

* Аутор је редовни професор Београдског универзитета и Универзитета Црне Горе, Београд.

** Излагање на Међународном скупу "Педесет година победе над фашизмом", Београд 15. маја 1995. године.

рократизам је превагнуо и ушао у све поре друштва са свим пропратним појавама које он, природном логиком ствари, сам са собом доноси.

Од радничких савета и радничког самоуправљања у фабрикама постепено се прешло на изградњу целовитог друштвено-економског система на самоуправној основи у свим деловима друштва. Дакле, од самоуправљања у привреди пошло се и на самоуправљање у свим друштвеним делатностима и чак у органима саме државе. Изграђивао се не само привредни него и политички систем. Они су се допуњавали и узајамно условљавали. Убрзо је изградња политичког система постало одлучујуће питање у даљој изградњи целовитог самоуправног друштва. Управо, на овом плану почињена је главна грешка, јер се *ајсолутизисовано национални њринциј*, што ће касније бити један од главних узрока распада СФРЈ и грађанског рата.

Поближе анализирајући наведене проблеме долазимо до закључка да је, осим бахатог бирократизма, и *идеолошки догматизам био главни чинилац*, што су проигране озбиљне шансе које су се пружале увођењем самоуправе и враћању на тржиште. Тражећи неко средње решење и лавирајући између плана и тржишта, између самоуправе и бирократске воље, између демократије и квази демократије, место оригинала процес је родио бастарда.

Проблем својине у самоуправном друштву добио је посебно место. Лугања око такозване договорне економије, око облика и карактера својине, што је практично истискивало тржиште, вишепартијски систем и парламентарну демократију, дошло се до порицања сваког облика својине. Тако је *својина њрејворена у несвојину*. Тиме је својина практично деградирана као битна институција друштва, а поготово као економски фактор. Избрисана је из економске анализе. Па, пошто је приватна својина, с једне стране, претворена у догму, и пошто је, с друге стране, њену функцију заменила недефинисана друштвена својина, својина је претворена само у *ојшићи услов рада и њпроизводње*.

Све то смо добили у наслеђе од југословенског самоуправног социјализма са чиме се сада боримо и настојимо да те слабости превазиђемо.

II

Проблем транзиције, који је сада на дневном реду, постављен је као прворазредни задатак како прећи са једног социјалистичког система у нови систем друштвено-економске парламентарне демократије, вишепартијског система и приватне својине.

У сваком случају, неке позитивне елементе политичке и економске праксе бивше Југославије, у покушају да измакне замкама капитализма и државног социјализма, не би могли нити смели запоставити. Нарочито треба истаћи незаобилазну велику потребу да се у овом процесу транзиције иде својим путем, у складу са свим специфичностима, историјским околностима и посебностима које су својствене свакој земљи и сваком облику друштва. Не смемо се одушевљавати универзализ-

мом и општеважећим принципима, које нуди такозвани Нови светски поредак са Америком на челу. Неоспорно, важност и потреба коришћења туђих искустава и достигнућа је, не само неопходно него и драгоцено. Али, при том морамо акцентирати посебне менталне, историјске, економске, политичке, социјалне и географске структуре које одређују, условљавају и институционализују околности којима се, и поред свега, у транзицији мора прилагођавати. Наравно, ако се жели избећи привредни колапс и друштвени хаос. Прост, брзоплет и непромишљен пренос система високо развијених капиталистичких земаља на *нећлодно ћло*, у сваком случају не може уродити плодом, на исти начин као што је случај и са биолошким светом. Тржиште се мора узети не као циљ, него као средство за постизање циља.

Достигнућа у материјалном, културном и духовном развоју, ма колико била подложна поразној критици, морају бити, како она у позитивном, тако и она у негативном смислу, *ћолозна основа*, на којој треба зидати будућност засновану на новим сазнањима и новој визији.

III

После 50 година победе над фашизмом, данашњи свет потресају злослутни расколи и тензије које не обећавају ништа добро. Будућност је угрожена. Охрабрујућих перспектива за мир и напредак је све мање.

Тако, национализам који хара светом, сеје мржњу међу народима, изазива самоубилачке сукобе и не преза од освајачких ратова, није и не може, ни под каквим условима, бити перспектива будућности.

Исто то се може рећи и за доларско-лобистичку демократију, која нам се представља и препоручује као врхунско достигнуће правне државе и као најсигурнији гарант индивидуалних слобода и људских права. Суштински, данашња држава је заглибила до колена у корупцију и насиље. Данас се у тој хваљеној демократској држави за новац може купити све без изузетка, почевши од материјалних добара па све до највиших моралних и духовних вредности. Новцем се купују плаћене убице, финансирају терористи и наручују терористички ратови. Фетишизација новца је дошла до краја, постала апсолутна без остатка.

Блаже речено, то не заслужује ни Нови светски поредак, којим диригује преостала суперсила као победник из хладног рата. Циљ његов је универзализација света, по својој слици и прилици. У таквом пројектованом поретку нема разумевања за специфичности, разлике у економском развоју, посебности историјски насталих политичких система, традицију и регионалне геополитичке карактеристике. Не поштују се цивилизацијски нивои разних земаља и народа. Цео свет се мери метром најразвијенијих и најбогатијих земаља Запада и достигнућима њихове цивилизације. Ако тако ствари стоје, онда није ни мало чудо што протагонисти Новог светског поретка не презају ни од чега само да би постигли свој циљ. Завести санкције, блокирати границе, стрпати у карантин земљу, која им не иде на руку у остварењу Новог светског поретка, не презајући чак од угинућа целих народа, за нове господаре света не пред-

ставља никакво гушење људских права. Једино су они позвани и овлашћени да дефинишу људска права и кажу када су она повређена.

У контексту универзализације света и стварања Новог светског поретка нема места равноправности држава и народа, без обзира на њихову величину, бројност, степен развоја, моћ и богатство. Тврдња да је данашњи свет уређен на равноправности свих и утемељен на једнаким правима је лицемерство и цинизам. Мали и економски неразвијени народи се кувају у котлу замки и у паклу политике светских моћника, без права да владају сами собом и да, према сопственим условима и могућностима, кроје сопствену судбину. Сведени су на обичне пионе који се морају покоравати својим "заштитницима".

Колонијализам није савладан, он се само преобукао у ново рухо, у неоколонијализам.

Не, ни у ком случају будућност света није у мафијашком капитализму, по свој прилици Новом моделу друштва у коме се сједињују моћ капитала и власт мафије. Па, шта очекивати, од друштва у коме се губе како право и морал, тако и економски резони и продуховљени политички принципи? Друштво у коме капитал економски цементира чврстину система, а мафија изнуђује Одлуке владе и истерује правду, истину и поштење са економске и политичке сцене, не обећава ништа вредно и ништа добро.

А чему се надати од друштва у коме медији испоручују јавности информације наручене и плаћене од лобиста? Колективна свест се формира, под утицајем медија, који суверено владају јавним мњењем, истину замењују лажима и манипулишу народом.

Ако лобисти, плаћајући богато новцем, одлучно утичу на избор државних часника од највиших до најмањих, какво је то онда слободно демократско друштво, то јест друштво парламентарне и вишепартијске демократије, чије темеље поставља ефикасна тржишна економија?

Дакле, све док ове бесперспективе владају светом, човечанство неће бити ослобођено, од опасности рађања новог још разорнијег и још криминалнијег друштва, од оног које је пре 50 година побеђено. А, ако се послужимо Ничеовом мишљу да кад се "угаси основни појам живота, појам будућности", шта очекивати од живота? Нема се чему ни надати ни у шта веровати. Бесмисао постаје алфа и омега целог живота.